

Наукові праці Національного університету харчових технологій №39 - 2011.

О.А. Чередниченко, аспірант НУХТ

А.О. Заїнчковський, д.е.н., професор НУХТ

**ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ
«ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ»**

Анотація. Розглянуто теоретичні основи та проаналізовано категоріальний апарат виробничого потенціалу підприємства. Конкретизовано сутність поняття «потенціал» та «виробничий потенціал», визначено його складові, ключові фактори формування.

Ключові слова: потенціал, виробничий потенціал, ресурси, персонал, прибуток, розвиток.

О.А. Чередниченко, аспирант НУХТ

Заинчковский, д.э.н., профессор НУХТ

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ КАТЕГОРИИ
«ПРОИЗВОДСТВЕННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ»**

Аннотация. Рассмотрены теоретические основы и проанализированы категориальный аппарат производственного потенциала предприятия. Конкретизирована сущность понятия «потенциал» и «производственный потенциал», определены его составляющие, ключевые факторы формирования.

Ключевые слова: потенциал, производственный потенциал, ресурсы, персонал, прибыль, развитие.

A.O.Zayinchkovskiy, Ph.D, Professor NUFT

O. Cherednychenko A.A.

**THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINATION OF
«PRODUCTION POTENTIAL» CATEGORY**

Annotation. Theoretical bases are considered and the category vehicle of production potential of enterprise is analysed. Essence of concept «potential» and «production potential» is specified, its constituents and key factors of forming are determined.

Key words: potential, production potential, resources, personnel, income, development.

Вступ

Досліджуючи економічні аспекти функціонування промисловості України, різних галузей, окремого підприємства – як основної ланки економічної системи країни, доцільно звернути увагу на таке поняття як «виробничий потенціал».

Побудова ефективного, адаптованого до конкретних історичних умов розвитку виробничих відносин промислового підприємства неможлива без комплексного і системного дослідження виробничого потенціалу підприємства, його структурних елементів і характеру взаємодії між ними.

Слід зазначити, що у світовій економічній літературі поки що не існує єдиної думки щодо визначення категорії "виробничий потенціал". Це різноманіття думок можна пояснити тим, що саме поняття "потенціал" трактується по-різному, адже залежно від того, що вкладається у розуміння змісту цього терміна залежить вибір подальших шляхів його формування. Тому постає потреба розглянути історичний розвиток економічної категорії «виробничий потенціал» та різнобічність підходів до його визначення.

Постановка завдання

Дослідження спрямоване на подальший розвиток теоретичних, методологічних, науково-методичних принципів і підходів до формування виробничого потенціалу промислового підприємства в умовах трансформації відносин власності, формування економіко-правового поля ринкових відносин, зростання рівня конкуренції тощо. Важливе наукове теоретичне завдання при цьому полягає у виявленні внутрішніх і зовнішніх зв'язків, що визначають суть виробничого потенціалу промислового підприємства, а практичне – в розробці конкретних методик формування виробничого потенціалу як складової частини

внутрішнього господарського механізму ефективного функціонування промислового підприємства.

Результати

Сучасний економічний розвиток свідчить про необхідність використання нових теоретичних підходів, прикладного інструментарію до визначення поняття «виробничий потенціал», які уможливають ефективне подолання складними соціально-економічними системами господарювання різних рівнів невизначеності динамічного ринкового середовища та дасть змогу своєчасно адаптуватися до нього.

Для ефективного функціонування і забезпечення конкурентоспроможності підприємств та інших суб'єктів господарювання необхідно якісно розвивати матеріально-технічні, структурно-функціональні, соціально-трудова та інші елементи виробничого потенціалу. Це зумовлює виключну увагу керівників підприємницьких структур до ефективного управління технологічними й організаційними змінами, а особливо до алгоритмів визначення та використання їхніх потенційних соціально-економічних можливостей.

Термін «потенціал» у своєму етимологічному значенні походить від латинського слова «*potentia*» й означає «приховані можливості», які в господарській практиці завдяки праці можуть стати реальністю. Вперше про цей термін згадано в 1924 році Воблиєм К.Г., який визначив потенціал як потенційну можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення.

У розвитку сучасних уявлень про потенціал можна виділити три основні напрямки. Представники першого (Д. Черников, С. Белова, Є. Фігурнов та інші) стверджують, що потенціал – це сукупність необхідних для функціонування або розвитку системи різних видів ресурсів. До складових потенціалу в цьому розумінні відносять відповідні трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси, які залучаються у сферу вдосконалення виробництва. Сюди ж включають і сукупність ресурсів,

яка забезпечує необхідний рівень організації виробництва та управління, ресурси сфери освіти і перепідготовки кадрів. «Ресурсне» розуміння потенціалу має важливе значення для планування та управління виробничою діяльністю, але не вичерпує найістотніших його характеристик.

Друга група авторів (М. А. Іванов, Ю. Г. Одегов, К. Л. Андреев та інші) уявляє потенціал як систему матеріальних та трудових факторів (умов, складових), що забезпечують досягнення мети виробництва. Основою для такого підходу є висловлювання К. Маркса про те, що засоби праці, предмет праці та робоча сила як фактори виробництва та елементи утворення нового продукту виступають як можливості, що підкреслює їхній потенційний характер. Для перетворення цієї можливості на дійсність «вони мають з'єднатися». Науковці стверджують, що дослідження ефективності розвитку економіки мають базуватися не на досягнутому рівні використання ресурсів, а на потенційних можливостях виробництва.

Учені третього напрямку (І. Ансофф) розглядають потенціал як здатність комплексу ресурсів економічної системи виконувати поставлені перед нею завдання. Потенціал, на їхню думку, – це цілісне уявлення про єдність структури і функції об'єкта, вияв їх взаємозв'язку. На цій основі робиться висновок про сукупні можливості колективу виконувати певні завдання – що вдаліше склалася структура об'єкта, що більше відповідають одні одним його структурні та функціональні елементи, то вищими будуть його потенціал і ефективність.

Підсумувавши вищевикладене, можна зробити висновок, що основний зміст поняття «потенціал підприємства» полягає в інтегральному відображенні (оцінці) поточних і майбутніх можливостей економічної системи трансформувати вхідні ресурси за допомогою притаманних їй персоналу підприємницьких здібностей в економічні

блага, максимально задовольняючи в такий спосіб корпоративні та суспільні інтереси.

Дослідивши поняття «потенціал», можна провести його характеристику за чотирма основними рисами, а саме:

I риса. Потенціал підприємства визначається його реальними можливостями в тій чи іншій сфері соціально-економічної діяльності, причому не тільки реалізованими, а й нереалізованими з будь-яких причин.

II риса. Можливості будь-якого підприємства здебільшого залежать від наявності ресурсів і резервів (економічних, соціальних), не залучених у виробництво.

III риса. Потенціал підприємства визначається не тільки і не стільки наявними можливостями, але ще й навичками різних категорій персоналу до його використання з метою виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення ефективного функціонування та сталого розвитку виробничо-комерційної системи.

IV риса. Рівень і результати реалізації потенціалу підприємства (обсяги виробленої продукції або отриманого доходу, прибутку) визначаються також формою підприємництва та адекватною їй організаційною структурою.

Отже, потенціал підприємства – це складна, динамічна, поліструктурна система, яка має свою певну структурну побудову. Її об'єктні складові пов'язані з матеріально-речовинною та особовою формою потенціалу підприємства. Вони споживаються і відтворюються в тій чи іншій формі в процесі функціонування. До об'єктивних складових потенціалу належать: інноваційний потенціал, виробничий потенціал, фінансовий потенціал та потенціал відтворення.

Виходячи з основної мети дослідження, необхідно розглянути та проаналізувати різнобічність точок зору та підходів науковців до визначення категорії «виробничий потенціал».

В науковій літературі одним із перших поняття виробничий потенціал використав А.І. Анчишкін, він говорив, що «ресурсно-виробничий потенціал народного господарства характеризують виробничі ресурси, їх обсяг, структура, технічний рівень і якість...»[3], включивши в його набір ресурси, які в процесі виробництва приймають форму факторів виробництва. При цьому під виробничими ресурсами він розуміє засоби виробництва, трудові ресурси, а також природні ресурси, залучені в економічну сферу.

Провівши аналіз точок зору науковців до визначення поняття "виробничий потенціал" можна сказати, що на сьогоднішній день вони значно різняться: одні під виробничим потенціалом розуміють лише обсяг ресурсного потенціалу; інші - лише основні виробничі фонди, а треті - сукупність всіх видів ресурсів, в тому числі і виробничих фондів. Звідси не зрозуміло, з чого ж складається виробничий потенціал підприємства і які показники, характеризують ефективність його використання.

На сьогоднішній день існують такі підходи до визначення виробничого потенціалу:

- *ресурсний підхід* – саме ресурси визначають можливості та потенціал підприємства;
- *функціональний підхід* – види діяльності підприємства визначають його потенціал;
- *інституціональний підхід* – потенціал підприємства характеризують здібності і можливості персоналу, що визначаються його інтелектуальними і морально-етичними якостями, а також накопиченим досвідом, знаннями і традиціями.

Розглянемо ресурсний підхід до визначення суті виробничого потенціалу підприємства, який отримав достатньо широке розповсюдження серед науковців. Сьогодні виділяється дві "ресурсні" позиції. Перша полягає в тому, що виробничий потенціал являє собою сукупність ресурсів без врахування їх взаємозв'язків і участі в процесі виробництва. Так, Л.І. Абалкін вважає, що виробничий потенціал є узагальненою характеристикою ресурсів, що беруть участь у виробництві. Як кількість і якість ресурсів, які є в наявності в тій чи іншій господарській системі - розуміє виробничий потенціал І.І. Лукінов. А на думку Д.А. Черникова, виробничий потенціал характеризується "сукупністю ресурсів без врахування реальних взаємозв'язків, які складаються в процесі виробництва".

Особливістю другої ресурсної позиції є трактування виробничого потенціалу як сукупності, ресурсів, які здатні виробляти певну кількість матеріальних благ, наприклад, Е.Б. Фігурнов вважає, що виробничий потенціал характеризує ресурси виробництва, кількісні і якісні їх параметри, які визначають максимальні можливості суспільства по випуску матеріальних благ в кожний даний момент. На думку Д.К. Шевченко, виробничий потенціал являє собою сукупність виробничих ресурсів, об'єднаних в процесі виробництва, які мають потенційні можливості в області виробництва матеріальних благ і послуг.

Поряд з ресурсним підходом до визначення суті виробничого потенціалу в літературі зустрічаються і інші дефініції. Так Ю.Ю. Донець до виробничого потенціалу включає виробничі фонди і кваліфіковані трудові кадри спеціалістів. Деякі автори вважають щодо складу виробничого потенціалу повинні входити виробничий апарат, існуюча технологія, природні ресурси, матеріально-сировинні запаси, система комунікацій, техніка, організація і система одержання, переробки і переміщення інформації. Невід'ємними елементами виробничого

потенціалу, стверджують вони, є науково-технічний потенціал, і трудові кадри виробничої сфери, а також їх кваліфікація і загальна підготовка.

Дехто вважає, що таке визначення виробничого потенціалу співпадає з визначенням економічного потенціалу і є досить широким, оскільки включає значну кількість показників - складових виробничого потенціалу, що ускладнює їх систематизацію і практичну оцінку рівня використання.

Заслуговує на увагу точка зору тих авторів, які вважають складовими виробничого потенціалу основні й оборотні виробничі фонди, тобто основний й обіговий капітал, а також трудовий потенціал.

Аналіз вище викладених точок зору дає нам змогу визначити виробничий потенціал як інтегровану систему функціонуючих та потенційних можливостей структурованої сукупності виробничих ресурсів промислового підприємства, яка сформована на основі системного підходу та здатна забезпечити розширене виробництво конкурентоспроможної продукції, отримувати максимальний ефект від операційної діяльності підприємства за допомогою підприємницьких здібностей персоналу з метою забезпечення сталого економічного розвитку промислового підприємства та задоволення корпоративних і суспільних інтересів.

Тобто, до складу виробничого потенціалу необхідно включати основні засоби, оборотні кошти, нематеріальні активи, трудовий потенціал, інформацію та інновації. Такий вибір складових обґрунтований тим, що будь-яке використання виробничого потенціалу підприємства неможливе без наявності сировинної бази, засобів виробництва, інформації, предметів праці, участі персоналу та впровадженні на підприємстві результатів інноваційної діяльності.

Виробничий потенціал підприємства являє собою складну та цілісну систему, яка складається з взаємопов'язаних елементів, які виконують різні функції в процесі виробництва продукції. А саме:

цілісність, складність, потужність, взаємозв'язок і взаємозалежність його елементів, гнучкість та взаємозамінність.

Висновки

З метою забезпечення розвитку підприємства та зростання ефективності його діяльності необхідно чітко сформулювати та визначити виробничого потенціал, який трактується інтегрована система функціонуючих та потенційних можливостей структурованої сукупності виробничих ресурсів підприємства, яка здатна забезпечити розширене виробництво конкурентоспроможної продукції, отримувати максимальний ефект від операційної діяльності підприємства за допомогою підприємницьких здібностей.

Потенціал визначається як забезпечуюча умова безперервної ефективної виробничої діяльності, який дозволяє здійснювати процес безперервного відновлення всіх його складових з метою забезпечення більш високої результативності діяльності промислового підприємства. Тому постає необхідність розробити системну концепцію формування і оцінювання складових виробничого потенціалу підприємства, що дасть можливість удосконалити ефективність його управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005.
2. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. – К.: КНЕУ, 2004.
3. Абалкин Л.И. Диалектика социалистической экономики. – М., 1981.
4. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: Монография. – Сумы: ИТД „Университетская книга”, 2004.
5. Должанський І.З., Загорна Т.О., Удалих О.О. Управління потенціалом підприємства: Навч. посібник. – К.: ЦНЛ, 2006.

Надійшла до редакції 19.04.2011 року

a_a_chereda@ukr.net